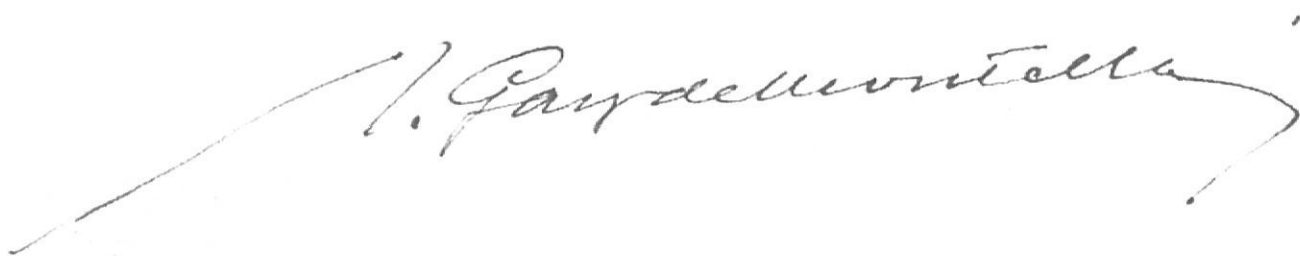

Rafael Gay de Montellà, el Pirineu i Girona, l'assaig i la llei

David Prats

A GRANS TRETOS, l'obra de Rafael Gay de Montellà es pot agrupar en tres blocs. En primer lloc, l'obra literària, que consisteix en una novel·la i uns quants volums de narracions i descripcions més aviat breus ambientades sobretot al Pirineu i a Girona. En segon lloc, les obres assagístiques de tema polític i econòmic, i a vegades també social. I finalment, l'obra jurídica, que és la més extensa i molt variada temàticament. Pel que fa a la llengua, l'obra literària, publicada entre 1950-1965, és sempre en català; dels assaigs, n'hi ha algun en català, però la majoria són en castellà, i l'obra jurídica està exclusivament escrita en castellà.

Val a dir que ens trobem davant d'una obra prou vasta, però el valor de l'obra de Gay de Montellà no és només quantitatiu. Un gran domini de la llengua i una tècnica narrativa acceptable que donen com a resultat una prosa amena i viva, l'habilitat a l'hora de desplegar els arguments, i la clarividència i la claredat en tractar les matèries jurídiques són alguns dels mèrits que podem esmentar d'entrada.

Així i tot és curiós, si no lamentable, que un autor amb una obra tan diversa i digna estigui mig oblidat i que els seus llibres només es puguin trobar en algunes biblioteques i en llibreries de vell. Valgui aquest article com a reivindicació i com a aproximació a l'estudi de la vida i l'obra de Rafael Gay de Montellà.

Rafael Gay de Montellà*

El pare de Rafael Gay era un home que estava vinculat professionalment a l'administració de Justícia, concretament l'any 1882 estava destinat a la ciutat de Vic quan va néixer el seu fill Rafael, el 15 de novembre. Uns quants anys després, un nou destí laboral va fer que la família es desplaçés a Girona, on el jove Rafael va ingressar a l'Institut per estudiar el batxillerat. L'any 1904, Rafael Gay de Montellà es va llicenciar en dret i ciències socials per la Universitat de Barcelona, i posteriorment es va doctorar a Madrid.

En l'inici de la seva carrera com a advocat va treballar com a passant en el bufet de Francesc Cambó, a qui l'unia un vincle familiar més aviat llunyà. No sabem exactament en quines dates va tenir lloc aquesta passantia, però sí sabem que Cambó havia muntat el bufet quan es va instal·lar a Barcelona en prendre possessió del càrrec de regidor de la ciutat al principi de 1902, i que cap al 1905 l'establiment ja gaudia d'un cert renom.⁽¹⁾

Amb només vint-i-dos anys i acabat de llicenciar, Rafael Gay va participar en les negociacions que van menar a la signatura del Tractat de Ferrocarrils Transpirinencs entre Espanya i França (1904). Posteriorment, va ser nomenat secretari de la comissió internacional per a la construcció d'una de les vies transpirinenques que havia aprovat aquell tractat: la via de Ripoll a Acs-dels-Tèrmes, inaugurada l'any 1929 i que avui dia encara es manté en funcionament malgrat les poques inversions que s'hi dediquen. Durant aquests anys en què es va dedicar al món del ferrocarril, mentre portava un plet a Ribes de Freser, va conèixer la que més endavant seria la seva dona, Montserrat de Montagut, que era filla de Ribes mateix.

A partir de la guerra del 1914-1918 va emprendre diversos negocis relacionats amb els transports marítims que el van portar a establir contactes amb unes quantes empreses italianes. D'aquesta manera va arribar a ser vicepresident del consell d'administració de la Hispano-Olivetti, i vocal del consell d'administració de les línies marítimes Saemar.

Al llarg de gairebé tota la carrera professional —i fins als darrers dies de la seva vida— l'ocupació principal de Rafael Gay de Montellà va ser exercir d'advocat des del seu bufet a Barcelona, però sempre es va involucrar amb altres activitats relacionades amb el dret. Per exemple, entre 1933-1936 va impartir una assignatura sobre dret marítim a la Universitat de Barcelona, a partir de 1934 va passar a formar part del cos d'acadèmics de mèrit de l'Acadèmia de Legislació i Jurisprudència de Barcelona, i el 1936 va ser un dels organitzadors del I Con-

Rafael Gay de Montellà (1882-1969).

grés Jurídic Català. També va ser membre de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Catalunya i corresponent de l'Institut de Dret Comercial i de Navegació de la Universitat de Buenos Aires.

En començar la Guerra Civil vivia amb la seva dona i fills a Barcelona, d'on van haver de sortir a corre-cuita en un vaixell cap a Itàlia pocs dies després de l'alçament militar perquè la seva vida corria perill. Els contactes que havia establert amb empreses italianes els van permetre instal·lar-se a Roma durant set o vuit mesos, per tornar seguidament a Mallorca. Tot just acabada la guerra van tornar tots plegats a Barcelona, on va reprendre la seva feina d'advocat.

Sempre es va considerar un home de la Lliga, però que sàpiga mai no va ocupar cap càrrec públic, tot i que en alguna ocasió sembla que li van oferir la possibilitat d'involucrar-se activament en política. Hi ha una anècdota que recorden molts dels seus descendents i que ajuda a fer-se una idea

de la relació que hi havia entre Rafael Gay de Montellà i Francesc Cambó. L'any 1947 va decidir tornar a Europa i va comprar un bitllet d'avió per al dia 13 d'abril. Per aquelles dates Gay de Montellà i la seva dona havien anat a Buenos Aires a visitar-los i van sortir en vaixell cap a Europa amb el gruix de l'equipatge de la família Cambó que no es podia facturar a l'avió. Malauradament, quan el matrimoni Gay de Montagut va arribar amb l'equipatge van saber que Cambó havia mort abans de sortir d'Argentina.

Rafael Gay de Montellà va morir a Barcelona l'any 1969, a l'edat de vuitanta-set anys.

El Pirineu

«Els entesos en història política o religiosa, en lingüística, en arqueologia o en folklorisme us parlaran del mític encís de les llegendes i de les rondalles, del valor iconogràfic de les imatges religioses, del mèrit dels monuments arquitectònics de les velles abadies, cenobis i hermitatges i de la grandiositat de les gestes històriques del Pirineu anomenat oriental. Però tot agarbuixat no és prou per a definir la força atractiva d'aquesta part de la murallada pirinenca aixecada entre la Gàl·lia i la Ibèria».(2)

Ja he dit anteriorment que els dos temes principals de l'obra literària de Gay de Montellà són el Pirineu i Girona; en el text extret de la nota preliminar d'*Els Pirineus màgics* que encapçala aquest apartat queda clar fins a quin punt se sentia atret per la serralada. I és que els vincles de Gay de Montellà amb el Pirineu són múltiples: familiars, d'una banda, i per partida doble, perquè la seva mare era de Puigcerdà i la dona, de Ribes; professionals, d'una altra, per la vinculació laboral que va tenir en la construcció del ferrocarril de Ripoll a Puigcerdà, i per altres plets que va portar a la zona. A més, sabem que coneixia bé i li agradava recórrer les muntanyes entre la Vall d'Andorra i el Canigó. De tots aquests records personals, vivències professionals i excursions Gay de Montellà n'extreu la matèria literària d'aquestes obres que dedica al Pirineu. D'aquesta

manera no només llegim les descripcions personals de les muntanyes que ell mateix havia recorregut, sinó que també llegim detalladament com era la gent que hi vivia, i de quina manera vivia.

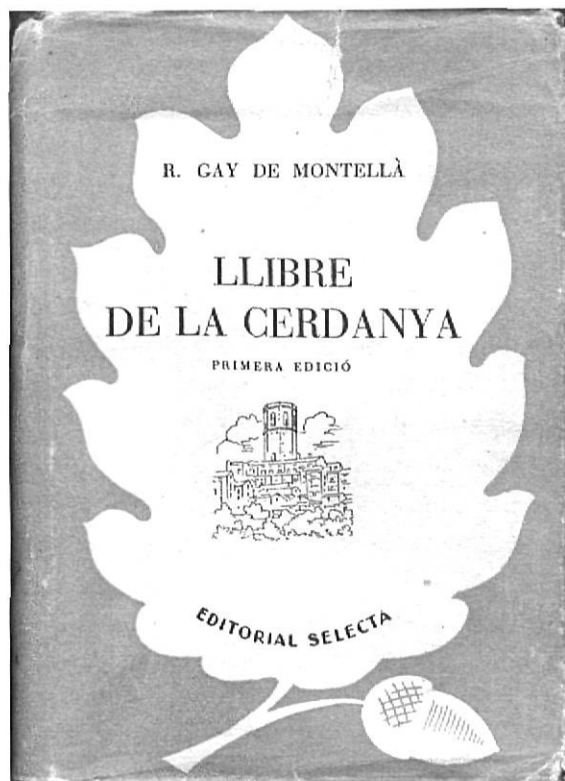
D'aquest bloc d'obres en destaquen sobretot dues, que segons com són quatre: *Els Pirineus màgics* (1954) i el *Llibre de la Cerdanya* (1951). Dic que poden ser quatre perquè la primera va ser reeditada l'any 1960 amb dues narracions noves i algunes de la primera edició revisades i ampliades. L'any 1964 va aparèixer *La Cerdanya*, que és més o menys el mateix cas: nou episodis nous i algun canvi de títol respecte al *Llibre de la Cerdanya*. Sigui com sigui, estem davant d'uns volums molt semblants: sempre trobem un o més fils argumentals que aglutinen uns quants capítols, que es barregen amb uns quants episodis aïllats, més descriptius o històrics, i que lliguen amb la resta per la localització geogràfica de la temàtica. En tots dos casos es deixa veure la mescla de ficció amb experiència personal reelaborada.

Val la pena destacar, tant d'*Els Pirineus màgics* com del *Llibre de la Cerdanya*, alguns moments en què els protagonistes dels relats s'enfronten a les muntanyes. En aquests passatges la narració esdevé trepidant i la prosa captiva el lector de manera que no pot abandonar la lectura fins a conèixer-ne el desenllaç. Per exemple, els esforços d'en Jep d'Ordino per pujar el seu client, en Walter, fins al port de Bareites, a Andorra; o la lluita dels enginyers per foradar la muntanya per fer passar el ferrocarril; o com don Ramon de Ponsà, la seva neboda i el criat creuen el Coll del Pendís enmig d'una furiosa tempesta de neu per arribar a la Cerdanya.

Encara que pel títol pugui semblar que *El llibre del Rosselló* (1959) és un cas semblant, es tracta d'una obra diferent. En aquesta ocasió Gay de Montellà és més asèptic i menys novel·lesc. No hi ha els relats més novel·lescos que trobàvem en els dos casos anteriors: a

El llibre del Rosselló hi ha més geografia, etnografia i antropologia, però menys narració. Així i tot, l'ús freqüent de la primera persona evidencia la presència de l'autor que coneix el territori i s'hi sent lligat.

Finalment, hi ha encara un parell d'obres més breus que també toquen el tema del Pirineu. En primer lloc un article, «La ruta rossellonesa del romànic en el poema "Canigó"», publicat dins una miscel·lània commemorativa als setanta-cinc anys de *Canigó*. Es tracta d'un repàs de tots els monestirs, capelles i ermites que apareixen al poema de Verdaguer. I, en segon lloc, un pròleg en castellà, «Nuestro Pirineo literario», a un llibre de fotografies titulat *Pyrene*.

Girona

«Hom pot ben dir que la ciutat és en sa part vetusta un cofanet de pedra que conté les essències de la seva història amb l'originalitat consegüent. Que malgrat ésser una ciutat bastida amb carreus i pedres mil·lenàries, no dóna la impressió d'ésser una ciutat petrificada. Té encara tota la projecció de la vida dels estaments que la feren gran i poderosa. Nobles, crehuats, feudals templaris, Infants i camarlencs reials, jueus del Call i de la Sinagoga, frares filòsofs,

mariscals dels exèrcits d'invasió, artesans somiadors, grans predicadors i gent de ploma ben trempada, foren generacions que deixaren dins d'aquells cingols de pedra, bocins d'ànima i essència de virtuts i heroicitats. Amb semblant desordre harmònic, s'havia forjat la simfonia heroica d'un goticisme tan atractiu, que modelava Girona, com una ciutat única d'un to mig-eval inconfundible, que potser era el secret de la seva atracció [...]».(3)

Girona és sens dubte l'altre eix de les obres literàries de Gay de Montellà. Com podem llegir en aquest text, en què com abans torna a aparèixer la paraula «atracció», queda clar l'interès que tenia per la ciutat. Pel que sembla, tot i haver-ne marxat quan era molt jove, aprofitava sempre que podia per tornar-hi, i sempre va guardar-ne un bon record, sobretot per les celebracions de Setmana Santa.

Girona 1900 (1966)(4) és l'única novel·la de Gay de Montellà i probablement la seva obra més coneguda. Malgrat tot ara mateix l'edició està esgotada, i només es pot trobar en llibreries de vell. També és, tot i la diversitat de personatges i línies argumentals, l'obra que representa una estructura més sòlida. Està ambientada a Girona durant el canvi de segle del XIX al XX, i hi desfilen un seguit de personatges particulars que ens ajuden a fer-nos una idea de com era la ciutat en aquella època. La novel·la s'articula al voltant d'un nucli de protagonistes que cohesiona tota la resta: la família Creus (sobretot el matrimoni, en Robert Creus, la Roser, però també els dos fills, en Manuel i la Núria) que acaba d'instal·lar-se a Girona perquè el cap de família ha guanyat una plaça a l'Audiència de Girona. La resta de personatges són companys de feina d'en Robert, i amics i coneguts de la família Creus. En aquesta novel·la, però, no només hi trobem costumisme, sinó que encara tenen més pes i són més reeixits aquells episodis en què l'adversitat i la desgràcia recauen sobre els personatges, i que tenyeixen la narració amb matissos naturalistes. Un exemple il·lustratiu és la tràgica història del matrimoni Buissons, que eren una parella feliç fins que engarjolen el marit sota l'acusació

d'anarquista només per posseir uns volums de Marx i Kropotkin, i la seva dona, la Paquita, es mor de la pena que li causa la injusta separació.

Malgrat l'advertiment que trobem al principi de la novel·la (p. 8), *Girona 1900* té un alt contingut autobiogràfic. Recordem que el pare Rafael Gay treballava en l'administració de Justícia a Vic i que posteriorment es va traslladar a Girona. A més, Gay de Montellà, com el jove Manuel, va deixar Girona per anar a estudiar a Barcelona. Encara que sovint sigui un comentari anecdòtic, en aquesta ocasió mereix entretenir-s'hi perquè és una mostra més de com Gay de Montellà no només reelaborava la pròpia experiència personal, sinó que prenia casos reals de la pràctica jurídica per construir obres de ficció.

Encara hi ha dos textos més en què Gay de Montellà parla de Girona, concretament dos discursos. El primer, *Girona a les darreries del segle XIX*, pel

que sembla reuneix molt del material relatiu a la història i la vida social de Girona que pocs anys després va ser utilitzat per a la redacció de *Girona 1900*. El segon és el pregó que ell mateix va pronunciar a la Germandat de Sant Narcís durant la Setmana Santa de l'any 1962. Aquest darrer, més breu que el primer, és un recorregut nostàlgic i afectuós basat en els seus records d'adolescent per diversos actes de la Setmana Santa gironina.

L'assagista

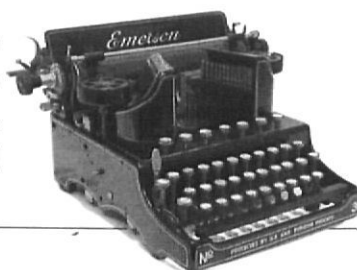
Com es pot comprovar en el quadre adjunt, la producció assagística de Gay de Montellà no és gens menyspreable. L'amplitud temàtica és variada: simplificant podríem dir que va des de la geopolítica i l'economia fins a la moral, passant per un parell d'obres de comentari sobre l'Estatut de Catalunya.

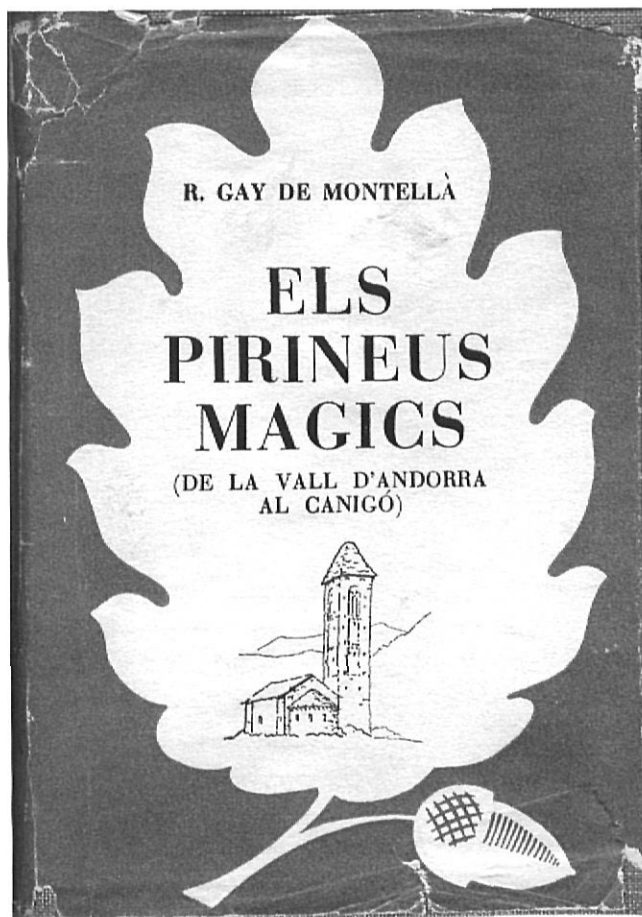
El gruix més important d'obres d'assaig el formen les dedicades a la geopolítica. Sobretot després de la lectura d'*Espanya ante el problema del Mediterráneo* (1917), *Catalunya nació mediterrània* (1933) i *Mediterrranismo y atlantismo* (1943) es fa evident que Gay de Montellà compartia i divulgava les idees conservadores, catòliques i mediterrranistes tan del gust d'alguns sectors de la Lliga.

Sobre l'Estatut de 1932, devia ser l'activitat professional i els contactes amb polítics el que el va portar a participar en dues publicacions destinades a comentar-lo: *L'Estatut de Catalunya* (1933) en el qual reproduceix i comenta fragments de la discussió parlamentària i de la Constitució espanyola, i un capítol dedicat a les obres públiques al llibre col·lectiu *Conferències sobre l'Estatut de Catalunya* (1933).

Fins i tot, va dedicar esforços a lluitar contra els duels, un aspecte que almenys avui ens sembla una curiositat, però que és el tema d'un opuscle que publicà amb dos altres autors: *Contribución a la campaña de propaganda antiduelista en Espanya* (1911).

A part d'aquestes obres publicades autònomament hi ha tot un seguit d'articles dispersos entre publicacions periòdiques com *Nuestro tiempo*, *Revista*, *Diario de Girona* i *Vida*.

L'home de lleis

Gay de Montellà també va desplegar l'activitat professional més enllà de l'estricta exercici del dret. Va arribar a publicar cap a una cinquantena d'obres de tema jurídic.

Tot i que la seva especialitat principal –i sobre la que va escriure més obres– era el dret mercantil, també va redactar nombrosos tractats i comentaris sobre legislació hidràulica dirigits a altres professionals i estudiants de dret, alguns dels quals van ser reeditats en diverses ocasions, per exemple, entre moltes altres, *Tratado práctico de sociedades mercantiles* (1930), *Código de Comercio español comentado. Legislación, jurisprudencia y derecho comparado en* set volums (1936), *La sociedad de responsabilidad limitada en la ley de 17 de julio de 1953 (Comentarios en sus aspectos legal, económico y financiero)* (1954), *Tra-*

tado de la legislación de aguas públicas y privadas en dos volums (1956).

A més, el seu interès per l'aplicació del dret als nous camps que obria el progrés el va portar a redactar obres com *Principios de derecho aeronáutico* (1950), i fins i tot a preparar un tractat que va quedar inèdit sobre dret astronàutic.

A part d'aquest gran nombre de volums, cal no oblidar les col·laboracions amb revistes periòdiques especialitzades, d'entre les quals destaca la *Revista Jurídica de Catalunya* pel seu ressò i pel llarg període durant el qual hi va publicar (entre 1904 i 1967).

Novel·la, narracions breus, llibres de viatges, tractats i estudis de dret, assaigs, articles i discursos diversos... tot plegat, reprent el que deia al principi, sembla suficient per reivindicar, i estudiar i conèixer més a fons, una obra que pertany a una època del segle XX que ens és molt propera en el temps però que tot i així encara permet que un personatge com Rafael Gay de Montellà estigui mig amagat en el record d'uns pocs i les lleixes i els catàlegs en línia de les llibreries de vell.

David Prats és filòleg.

Notes

(*) Per obtenir molta de la informació d'aquest apartat biogràfic han estat claus les converses amb un seguit de persones que sempre m'han atès desinteressadament i amb cordialitat: Trinidad i Joaquim Gay de Montellà, Narcís-Jordi Aragó, Jordi Mascarella i, sobretot, Tomàs de Montagut i Montserrat Gay de Montagut, filla de Rafael Gay de Montellà. També vull agrair la lectura crítica i els comentaris a Pep Valsalobre i Guillel Molla. No cal dir que tots els errors que pugui haver-hi en aquest text només són atribuïbles a mi mateix.

(1) Vegeu Jesús PABON, *Cambó*, 3 vols. [I. 1876-1918], Barcelona, Alpha, 1952, 218.

(2) R. GAY DE MONTELLÀ, *Els Pirineus màgics. (De la vall d'Andorra al Canigó)*, Barcelona, Selecta (Biblioteca Selecta, 154), 1954, 13.

(3) Rafael GAY DE MONTELLÀ, *Germanat de Sant Narcís. Pregó de la Setmana Santa Gironina de l'any 1962*, Girona, Cofradia de Jesús y los niños, 1963, 1-2.

(4) Com a anècdota, més aviat trista, s'ha de dir que *Girona 1900* figura al catàleg de llibres de l'ISBN com a obra en castellà i classificada sota l'epígraf de matèries «Historia de España».

Obra literària i d'assaig de Rafael Gay de Montellà

Girona

Girona a les darreries del segle XIX. Conferència donada als socis de la «Germandat de Sant Narcís» el 24 de febrer de 1955 en el saló de la Caixa de Jubilacions de Barcelona, Barcelona, s/e, 1955.

Germandat de Sant Narcís. Pregó de la Setmana Santa Gironina de l'any 1962, Girona, Cofradía de Jesús y los niños, 1963.

Girona, 1900. Una ciutat emmurallada i romàntica, Barcelona, Editorial Selecta (Biblioteca Selecta, 391), 1966.

El Pirineu

Llibre de La Cerdanya, Barcelona, Editorial Selecta (Biblioteca Selecta, 84), 1951.

Els Pirineus màgics. (De la vall d'Andorra al Canigó), Barcelona, Selecta (Biblioteca Selecta, 154), 1954.

Llibre del Rosselló. Historiografia del Rosselló, del Conflent i del Vallespir, les terres germanes, Barcelona, Editorial Selecta (Biblioteca Selecta, 271) 1959, 227.

«La ruta rossellonesa del romànic en el poema "Canigó"», dins A. Balasch, L. Jordà, A. Martorell et al., *Als 75 anys del poema Canigó*, Barcelona / Sarrià, Editorial Franciscana (Criterion, 7), 1961, 103-121.

Eduardo Junyent, Rafael Gay de Montellà, *Salada Barba-roja [fotografies] Pyrene*, Barcelona, Editorial Barna SA, 1963.

La Cerdanya, Barcelona, Editorial Selecta, 1964.

Altres viatges

Setmana Santa a Montserrat, Barcelona, Impremta Clarasó, s.a.

Por tierras del sur de América. Brasil - Argentina - Chile - Perú. Sus programas, sus riquezas naturales, sus problemas raciales y demográficos, Barcelona, Bosch, Casa Editorial, 1950.

Assaig

Italia y España. Sus afinidades espirituales como base de su inteligencia política, Barcelona, s.a.

Rafael Gay de Montellà, Tomás Escriche y Mieg, José Sala-Bonfill, *Contribución á la campaña de propaganda antiduelista en España*, Barcelona, Liga Antiduelista Española (Comité de Cataluña) / imprenta de Pedro Ortega, 1911.

España ante el problema del Mediterráneo, Barcelona, Bloud y Gay Editores, 1917, XXXII.

Algunas cuestiones relacionadas con la italianidad de Colón. Conferencia, Barcelona, Casa degli Italiani, 1927.

Catalunya davant del fet capitalista. Conferència donada a l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, per l'il·lustre advocat senyor [...] el dia 2 de maig de 1930, Igualada, Imp. Miranda, s.d.

Catalunya, nació mediterrània. (Assaig sobre la formació històrica de la nostra cultura), Barcelona, Imp. Aleu, Domingo i C., 1933.

C. Massó i Escofet i R. Gay de Montellà, *L'Estatut de Catalunya. Text oficial comentat, amb referències legals i notes de la discussió parlamentària*, Barcelona, Llibreria Bosch (Biblioteca de Cultura Jurídica Catalana, 1), 1933.

«L'Estatut i les obres públiques», dins Ramon d'Abadal i Calderó, Josep Oriol Anguera de Sojo, Ramon Coll i Rodés et al., *Conferències sobre l'Estatut de Catalunya*, Barcelona, Casacuberta & Coll, 1933.

El principi de la unitat i de l'ordre. De Jaume Balmes a Jacques Maritain, Vic, Tipografia Balmesiana, 1935.

El Principi de neutralitat i el pacte de la Societat de Nacions. Discurs d'ingrés al Consell dels Acadèmics de Mèrit. Resposta del senyor Josep Roig i Bergadà, Barcelona, Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya / G. Casacuberta impressor, 1936.

Atalayas de Mallorca. La guerra en el mar latino (julio 1936-abril 1939), Barcelona, Bosch Casa Editorial, 1940.

Autarquía. Nuevas orientaciones de la Economía, Barcelona, Bosch Casa Editorial (Cuadernos de Estudios Económicos y Sociales, IV), 1940, XII.

Mediterranismo y atlantismo. Tres ensayos, Barcelona, Editorial Juventud (Tierras y mares), 1943.

Secretos de historia política contemporánea: 1870-1914, Barcelona, Surco (Clio, 2), 1944.

Valoración hispánica en el mediterráneo. Estudios de política internacional, Madrid, Espasa-Calpe, 1952.

La Integració d'Europa. Assaigs i integracions, Barcelona, Rafael Dalmau Editor (Panorama actual de les idees, 11), 1961.

Vers una economia europea. La integració d'Europa, Barcelona, Rafael Dalmau (Panorama actual de les idees, 29), 1963.

